

Originalni naučni rad

UDK 341.218:327.013

DOI br. 10.7251/SVR1409020M

COBISS.SI-ID 4560920

SECESIJA IZRAZ PRAVA NARODA NA SAMOOPREDELJENJE

Prof. dr sci Milovan Milutinović¹

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Prof. dr sci Zoran Kalinić²

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Mr sci Slobodan Radulj³

Pravobranilaštvo Republike Srpske

Apstrakt: Istorija ljudskog društva prepuna je secesija čiji su procesi izazivali velike promene u međunarodnom poretku menjajući granice država i ukupne međunarodne odnose. Prema stavovima brojnih teoretičara secesija je vezana za „narod” i predstavlja pravo naroda na samoopredeljenje tj. pravo svakog naroda da bez spoljašnjeg uticaja, slobodno odredi svoj politički status i oblik vlastitog ispoljavanja. Praksa pokazuje da se u određenim periodima različito prilazilo secesiji i priznavanju nezavisnih država, na što je pored ostalog uticalo međunarodno okruženje i interesi moćnih država. Težište u ovom radu biće usmereno na savremena društvena kretanja, secesiju bivših jugoslovenskih republika i pravo konstitutivnog srpskog naroda u Bosni i Hercegovini na unutrašnju ili spoljnu secesiju. U tekstu će biti reči o mogućnostima secesije u skladu sa međunarodnim pravom koje reguliše miran i demokratski proces samoopredeljenja naroda.

Ključne reči: *međunarodno pravo, samoopredeljenje, nezavisnost, secesija, sukcesija, srpski narod, Bosna i Hercegovina.*

UVOD

Svedoci smo da se u Svetu odvijaju dva uporedna fenomena koja se međusobno prepliću. Sa jedne strane to je proces globalizacija, u kojem se kroz sve intenzivnije integrativne procese vrši desuverenizacija mnogih država, odnosno odvija deregulacija pozicije nezavisnih država u Svetu. Sa

---

¹ Doktor političkih nauka, dekan Fakulteta političkih nauka NUBL, e.mail: milovan.milutinovic@nubl.org

² Doktor pravnih nauka, Nezavisni univerzitet Banja Luka, e-mail: kaliniczoran@gmail.com

³ Magistar pravnih nauka, pravobranilac Republike Srpske, prs@pravobranilastvors.com

druge strane, svedoci smo stvaranja velikog broja novih država koje traže svoju nezavisnu poziciju. Tako smo 1945. godine u Svetu imali 51 državu, a 1990. 191 državu, pa se u tom smislu može reći da su savremena društvena kretanja dovela do brojnih secesionističkih aspiracija i secesija država.

Secesija i međunarodno pravo već dugo vremena izazivaju poseban interes pravne i političke nauke širom sveta, jer je nastanak novih država proizvodio velike promene u međunarodnim odnosima. U osnovi secesija je proces stvaranja novog suverenog entiteta na međunarodnom nivou sa ustavnim procedurama, kako stvaranja novih subjekata iz federalnih država pri samoostaljivanju ili njihovog pripajanja drugim državama.⁴ Za realizaciju secesije nužna je narodna opredeljenost putem referenduma kao legitimni oblik izražavanja volje stanovništva na određenim teritorijama. Pravo na secesiju će se ostvariti ukoliko pravo na samoopredeljenje ne bude celovito rešeno na unutrašnjem planu, ono potom sugerise pravo na spoljašnju secesiju. Prema mišljenju nekih teoretičara danas se od secesionističkih snaga traži poštovanja teritorijalnog integriteta, međutim, prema brojnim autorima takav zahtev je namenjen trećim državama, a sam princip vezan za pravo na samoopredeljenje treba realizovati unutar spoljnih granica matične države.

Trenutno u zapadnoj Evropi postoje secesionističke težnje u Škotskoj, Kataloniji, Italiji, Baskiji i Belgiji. Aktivni pokreti za nezavisnost postoje između ostalog u kurdskim područjima Turske, Iraka i Irana, Tibetu i Uguristanu, Čečeniji, Ukrajini, Bosni i Hercegovini, Kvebeku i mnogim drugim destinacijama.

Međunarodno pravo reguliše proces secesije, ali još uvek nema jasno definisan stav prema celini problema secesije. Pojedini autori smatraju da ovo pravo sprečava secesiju, da se u drugim slučajevima odobrava proces secesije dok u nekim slučajevima, niti se dozvoljava, niti zabranjuje secesiju, što samo potvrđuje različite prilaze i opštu nedefinisanost. Treba reći, da je međunarodno pravo jednim delom intervenističko u procesu stvaranja novih država iako s jedne strane princip samoopredeljenja promoviše stvaranje novih država, a sa druge strane postavljaju se vrlo strogi zahtevi pri nastanku novih država što dovodi do različitih pristupa u procesu secesije. Primarno secesiju treba posmatrati kao demokratski izraz odnosa u zajednici koju treba provesti na miran način.

POJAM SECESIJE I NAČIN ISPOLJAVANJA

Pravo na samoopredeljenje i secesija predmet su izučavanja, teorija i diskusija pravne i političke nauke još od drevne Grčke i Rima, pa do današnjih dana. Ipak, veća pažnja proučavanju secesije, vezuje se za 17. vek i vreme otepljenja Holandije od Španije, pa preko secesije Američke kolonije od Engleske, sve do Kosova, Južne Osetije, Krima, Škotske itd.

---

⁴ Secesija – perspektive međunarodnog prava, Zbornik radova, uvod urednika Marsela G. Koena, Institut za međunarodno pravo, Ženeva, 2005, s. 4.

Pojam secesija (lat. *secessio*) označava političko odvajanje pojedinih delova zemlje iz postojeće države s ciljem stvaranja nove države.⁵ Izražena nastojanja određenog stanovništva neke države za odvajanjem i formiranjem nove državne zajednice naziva se separatizam (latinski *separatus*).

Poznato je da društvenim ugovorom - ljudi dobrovoljno prihvataju društveni ugovor da više nisu u „prirodnom stanju“ „*homo homini lupus*“ (po Tomasu Hobsu). Međutim, često se i pored ugovora krše utvrđena prava (pravo na život, slobodu, nacionalno opredeljenje i privatno vlasništvo – Džon Loka) pa ljudi imaju pravo braniti svoja prirodna prava. Oni društvenim ugovorom odbranu svojih prava prebacuju na državu koja aparatom vlasti osigurava pravni poredak i njegovu sigurnost.

Shodno međunarodnim dokumentima, svaka država obavezna je svojim građanima obezbediti osnovna građanska i politička prava, jer su ona u osnovi ugovora između ljudi na određenom prostoru i predstavljaju ugovorni odnos između strana koja se moraju poštovati. To znači, dok se poštuju opšta prava čovek prihvata društveni ugovor, a kad se to na bilo koji način ugrožava prirodno je da se teži oslobađanju od stega i traži drugi oblik organizovanja i ugovora.

Osnovni postulat na kojem danas počiva većina liberalno-demokratskih država u Svetu predstavlja Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, proistekla iz Povelje Ujedinjenih nacija, čiji su potpisnici sve države članice. Osnovna ljudska prava su pravo na život, pravo na slobodu mišljenja i govora, pravo na naciju, slobodu veroispovesti... ali i pravo na raspolaganje i upravljanje rezultatima rada i imovine, te odluku gde će da žive. Rezolucija 2625. Generalne skupštine UN, princip prava na samoopredeljenje postavlja po prvi put kao deo međunarodnog prava koje zajednicama, kvalifikovanim kao „narod“ daje pravo stvaranja svoje sopstvene nezavisne države.⁶ To je snažno ojačalo secesiju koja je postala način stvaranja država u savremenom svetu. Međunarodni sud pravde u svom tumačenju proklamovanom 1986. godine, istakao je: „Prilikom tumačenja principa samoopredeljenja mora se uzeti u obzir osnovni zahtev za održavanje stabilnosti.“ Ovakva proklamacija Suda ukazuje na potrebu da se secesije odvijaju mirnim putem i da se moraju izbeći svi oblici konfrontacija, jer sukobi najčešće proizvode velike antagonizme.

Profesor međunarodnog prava Kristijan Tomušat sa Instituta za međunarodno pravo iz Ženeve podseća da shodno Deklaraciji Generalne skupštine UN pravo na samoopredeljenje predstavlja pravo svih naroda „da bez spoljašnjeg uticaja, slobodno odredi politički status“. Ukoliko država ne prizna određenu grupu kao narod, ona nema posebna prava. Danas postoji niz naroda i regija, koji se mirno ili vojno zalažu za nezavisnost tj. secesiju. Svedoci smo da neke nacionalne grupe imaju *de facto* pun nadzor

⁵ www.vikipedija/wiki/secesija

⁶ Deklaracion on Friendly Relatinon GS 2625 (XXV) of 24. oktobar 1970.

nad svojim teritorijem, a UN ih ne priznaje kao zasebnu državu, jer prema tumačenjima njihova nezavisna pozicija mora biti priznata od strane svih pet stalnih članica Saveta bezbednosti UN-a.

Kroz dugu istoriju države su umirale a druge se rađale. Tako je Američki građanski rat u SAD bio sa jedne strana pokušaj secesije Juga, a sa druge jače strane oružani odgovor Sjevera za obnovom jedinstva američke države. Na početku treba ukazati na način stvaranja novih država da bi se shvatila složenosti tih procesa, a potom i njihov raspad. Raspad države, latinski *disolucija*, označava raspad ili podelu države na dve ili više novih država. Raspad Austro-Ugarske ili Otomanskog Carstva posle I svetskog rata (na Tursku, Hadžiz (Saudijska Arabija), Jemen, i državu pod upravom Lige naroda (Irak, Palestina, Transjordaniju, Sirija i Libanon). Tokom 1991. godine odigrao se raspad SSSR-a u države: Armenija, Azerbejdžan, Estonija, Gruzija, Kazahstan, Letonija, Litvanija, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina, Uzbekistan i Belorusija. Raspad Čehoslovačke usledio je 31. decembar 1992. godine i nastale su nove države Češka i Slovačka, kasnije članice Ujedinjenih nacija. Identitet države prethodnice se gubi i nastaju novi identiteti država slednica koje preuzimaju obaveze i prava prethodnice.

Sukcesija država u međunarodnom pravu označava zamenu jedne države drugom, u pogledu odgovornosti za međunarodne odnose nekog područja.⁷ Radi se o problemu preuzimanja prava i obaveza države naslednice na državu slednicu po pitanjima vezanim za vlast i njenom kontrolom nad određenim područjem. Posledice su osnivanja ili proširenja vlasti, odnosno uspostave suverenosti te države koje je dotad pripadalo drugoj državi.⁸ Sukcesija može biti delimična (kada prethodnica i naslednica zadržavaju svoj identitet) ili nastaje država naslednica.

Identitet jedne države prema usvojenim kriterijumima identifikuje se državnim područjem, stanovništvom i unutarnjim uređenjem i menja se ili gubi, samo s pravnog aspekta, isto kao i sukcesija država. Svaki put kada se menja identitet određene države moraju se putem sukcesije odrediti ugovorene obaveze, status građana i njihova prava. Područje sukcesije država je najbitnije pitanje za promene u državnom području i danas razlikujemo pripajanje, aneksiju, ujedinjenje i secesiju tj. odvajanje.⁹

---

⁷ Andrassy - Bakotić - Vukas, *Međunarodno pravo 1*, Zagreb, 1998.

⁸ *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2006.

⁹ Oblici nastanka država:

Pripajanje je obostrani akt kojim neka država dobrovoljno pripaja drugoj državi. Pripajanjem se gubi identitet zemlje prethodnice.

Aneksija je jednostrani akt kojim neka država na silu pripaja drugu državu, npr. kada je Austrougarska 1908. godine anektirala Bosnu i Hercegovinu, Njemačka 1938. godine anektirala Austriju (Anschluss), ili kada je Rusija 1940. godine anektirala nezavisne baltičke države (Litvaniju, Letoniju i Estoniju). Aneksijom se gubi identitet zemlje prethodnice.

PRAVO NA SAMOOPREDELJENJE I SECESIJA

Kristijan Tomušat, profesor međunarodnog prava u studiji „Secesija i samoopredeljenje“, navodi zanimljiv primer Eritreje u neka- dašnjoj Etiopiji. Generalna skupština UN usvojila je 1950. godine Rezoluciju 390A kojom se bivša italijanska kolonija Eritreja trebala uspostaviti kao „autonomna jedinica u federaciji sa Etiopijom pod suverenitetom etiopijske krune“. Određeno je da će „Vlada Eritreje imati izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast u oblasti unutrašnjih pitanja“. No, nakon par godina, centralna vlada na čelu sa Kvirgan Zornjakom ukinula je autonomiju Eritreje 1962. godine i donela odluku o raspuštanju regionalnog parlamenta, poništavajući obaveze koje je preuzela prema odluci Ujedinjenih nacija. Zbog takvog odnosa centralnih vlasti usledio je građanski rat, a onda je Etiopija padom Mengistua 1991. priznala legitimne zahteve Eritreje. Ubrzo, aprila 1993. godine održan je referendum, pod međunarodnim nadzorom, na kojem je zahtev za nezavisnošću dobio većinu. U maju iste godine Eritreja je postala nova članica UN.¹⁰

Primetna je sličnost ovog slučaja sa Bosnom i Hercegovinom, gde su evidentna stalna nastojanja bošnjačkog vrha iz Sarajeva da ukine Republiku Srpsku i sprovede potpunu unitarizaciju. Međutim, na našim prostorima bilo je suviše sukoba zbog čega je jednostranih poteza potreban napor svih struktura i političkih subjekata za eliminisanje problema i dogovor oko preuređenja Bosne i Hercegovine, ili razdruživanja njenih entiteta, kako bi se izbegle konfrontacija. Izjave nekih bošnjačkih političkih ličnosti i međunarodnih predstavnika poput visokog predstavnika u BiH Valentina Inskia da Republika Srpska nema pravo na secesiju, slobodna je interpretacija Ustava BiH i međunarodnog prava, jer praksa potvrđuje da je za secesiju dominantan stav naroda demokratski izražen na referendumu.

Miodrag A. Stojanović u knjizi „*Savremena država*“, citira Džudit Sklar koja ističe problem izbegavanja atrofije vladajućeg sistema u jednoj zemlji i konstatuje kada vladavinski proces atrofira, značajan broj teritorijalno koncentrisanog stanovništva izražava potpunu lojalnost svojoj etnokulturnoj grupi nego državi kao celini, na način da odbija da se povinuju pravilima motivisano nepoistovećivanjem sa državnim vlastima

---

Ujedinjenje dve ili više država u jednu novu, pri čemu država prethodnica gubi identitet, a nova država dobiva novi identitet. Tako se Pruska 1871. godine ujedinila sa njemačkim samostalnim kneževinama u Nemačko carstvo, te je od konfederacije nastala federacija. Tako je 1918. godine nastala država SHS gde se ujedinila sa Srbijom i Crnom Gorom.

Secesija ili odvajanje - od jedne države. Primer za to su Norveška koja se odvojila od Švedske, Bangladeš od Pakistana ili Singapur od Malezijske federacije. Secesija se danas temelji na pravu naroda na samoopredeljenje.

¹⁰ Zbornik: „*Secesija i samoopredeljenje*“, autor Kristijan Tomušat, Institut za međunarodno pravo, 2004, s. 26.

koje ta pravila izdaju, jer one više ne predstavljaju „našu“ državu.¹¹ Nije teško zaključiti da Sarajevo na određen način gura Republiku Srpsku u secesiju, suprotno interesima da se uvažava stanje i gradi efikasna država.

Deklaracija o prijateljskim odnosima posredno je obuhvaćena Paragrafom 7. gde se, na određen način dozvoljava „akcija“ trećih država, u onim slučajevima kada je pravo na samoopredeljenje ozbiljno narušeno, od matične države. To je situacija kada se legitimnost secesije i podiže na nivo međunarodne zabrinutosti. Ovo bi dozvolilo „akciju“ treće države - uključujući i priznavanje - radi podrške procesu secesije.¹² Paragraf 7. implicitno priznaje pravo na secesiju unutar međudržavnog ponašanja. Ovo znači, da opravdanost pokušaja secesije jednog naroda zavisi od legitimiteta i ponašanja vlade matične države, što se mora uzeti u obzir pri akciji treće države koja podržava pravo tog naroda na samoopredeljenje.

U Pariskoj povelji Evropske organizacije za bezbednost i saradnju (OEBS), učesnice izjavljuju: „*Potvrđujemo jednaka prava narodima i njihovo pravo na samoopredeljenje u saglasnosti sa Poveljom Ujedinjenih nacija i sa relevantnim normama međunarodnog prava, uključujući one koje se odnose na teritorijalni integritet država*“¹³. Ova odredba mora se tumačiti kao obaveza za treće države da poštuju princip teritorijalnog integriteta, ali i kao ograničenje samoopredeljenja od strane naroda.

Radi primera u „Deklaraciji o situaciji u Jugoslaviji“ od 5. jula 1991. godine kojeg je donela Evropska zajednica, se kaže: „*Zajednica i njene države članice ponovo naglašavaju da je jedino na samim narodima Jugoslavije da odluče o budućnosti zemlje... Zajednica i njene države članice pozivaju na dijalog... između svih strana o budućnosti Jugoslavije, a koji bi trebalo da bude zasnovan na... pravu naroda na samoopredeljenje u saglasnosti sa... relevantnim normama međunarodnog prava koje uključuje i one koji se odnose na teritorijalni integritet država (Pariska povelja)*“¹⁴.

Ovim se ukazuje da implementacija prava na samoopredeljenje od strane naroda Jugoslavije mora biti u saglasnosti sa načelom teritorijalnog integriteta, ali upravo to od tumača istog međunarodnog prava nije poštovano. Proizilazi, da se mogućnost i implementacija prava na

---

¹¹ Miodrag A. Stojanović, „*Savremena država*“, Fakultet političkih nauka Beograd, 2004.

¹² Videti, npr. Saopštenje Jugoslavije A/AC.125/SR.40 (1966), p. 10; Saopštenje Holandije, A/AC 125/SR.107 (1969), p. 22, „samoopredeljenje se ne može koristiti kao dozvola za fragmentaciju ili krnjenje suverenih država koje primenjuju svoj suverenitet pod uslovima jednakih prava za sav svoj narod. Kao što je postavljeno u Povelji, ovo načelo nije sankcionisalo „neopravdani zahtev za secesiju od strane manjinske grupe koja je tradicionalno predstavljala deo nezavisne suverene države“.

¹³ Zbornik - „*Uloga priznavanja u zakonu i praksi secesija*“, autor Džon Dagard i Dejvid Raič, Institut za međunarodne odnose, Ženeva, 2005, s. 80.

¹⁴ Preuzeto u: S. Stefanovska (ed.), *Yugoslavia Through Documents, From ist Creation to ist Disolucion* (Brill Academic Publishers, 1994, s. 310).

samoopredeljenje treba tumačiti u svetlu načela teritorijalnog integriteta država. Pretpostaviti je da se države odupiru pokušajima jednostrane secesije od strane naroda koji žive unutar njihovih granica. Pravo na teritorijalni integritet mora biti usaglašeno sa obavezama te države, koje, *inter alija*, uključuju pravo samoopredeljenja i ljudskih prava.

Afrika je puna primera neuspešnih secesija. U Južnom Sudanu, kriterijum za pravo na secesiju verovatno je bio ispunjen, ali je načelo teritorijalnog integriteta prevladalo. Konflikti u DR Kongo, Angoli i Somaliji imali su secesionistički karakter, ali je samoopredeljenje podređeno principu teritorijalnog integriteta. Interesantan je primer nepriznavanja pokušaja secesije Istočnog Pakistana gde je bio ugrožen proces uskraćivanjem unutrašnjeg samoopredeljenja i narušavanjem osnovnih ljudskih prava. Sve realne opcije za unutrašnje samoopredeljenje bile su iscrpljene. Bangladeš je priznat dok još nije imala efektivnu vladu, jer sve do kraja marta 1972. godine indijske trupe nisu napustile zemlju.

Kosovski konflikt bio je izraz secesionizma, ali su EU, NATO i UN same presudile da legitimne patnje albanskih Kosovara treba rešiti na način koji ne prekida vezu između Kosova i SRJ - Srbije i Crne Gore¹⁵ što je bio ozbiljan presedan u međunarodnim odnosima. Čečenija je takođe slučaj neuspeha secesije povlačenjem priznavanja zbog poštovanja teritorijalnog integriteta države, jer to nije odgovaralo interesima centara moći koji različito tumače međunarodno pravo.

UNILATERALNE SECESIJE JUGOSLOVENSКИH REPUBLIKA

Kasnih 1980-ih efektivno je promenjena ustavna pozicija autonomija Kosova i Vojvodine od strane Srbije, što je prema mišljenju nekih stranih autora, dalo Srbiji više moći u federalnoj vladi i mogućnost nadglasavanja Hrvatske, Slovenije i Makedonije u odlukama na federalnom nivou. Ovo je potkrepljeno velikim brojem Srba u federalnim javnim službama i vojsci što omogućava eksploataciju bogatih republika Hrvatske i Slovenije¹⁶ u svrhu obezbeđenja većih socijalnih dodataka Srbiji i drugim republikama, što je dovelo do zahteva za većom autonomijom Hrvatske i Slovenije, iako to nisu bili valjani razlozi za secesiju. Višestranački izbori u Sloveniji i Hrvatskoj 1990. godine rezultirali su novim vladama koje su želele decentralizaciju, nasuprot Srbiji koja je insistirala na centralizaciji. Obe vlade su shodno podršci stranih mentora organizovali referendumsko izjašnjavanje o nezavisnosti koje je bilo u suprotnosti sa Ustavom SFRJ i

---

¹⁵ Rezolucija SB UN 1160 od 31. marta 1998. p. 5. Vidi isto Rezolucija 1199 od 23. septembra 1998. Preambula, p. 8; Rezolucija SB 1244 od 10. juna 1999. p. 11; Videti, uopšteno, M. Vickers, *Between Serb Al Albanian: A History of Kosovo*, New York/London, Columbia University Press, 1998).

¹⁶ Vidi, S. L. Burg, *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia, Political Decision Making Since, 1966* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1983), s. 113.

međunarodnim pravom. Profesor Fakulteta političkih znanosti iz Zagreba i glavni i odgovorni urednik časopisa „*Politička misao*“ Dejan Jović izjavio je da referendum za nezavisnost Hrvatske realizovan u antidemokratskoj i antiliberalnoj atmosferi, što ide u prilog stavova uglednim međunarodnih teoretičara da je on bio u suprotnosti sa međunarodnim pravom¹⁷. Nezavisnost Republike Hrvatske 1991. godine u nekim krugovima shvata se kao slučaj stvaranja države po raspadu federacije, iako su to po karakteru primer unilateralne secesije.

Situacija se pogoršala kada se Srbija u kolektivnom Predsedništvu suprostavila izboru hrvatskog kandidata Stipe Mesića u Predsedništvo SFRJ, 15. maja 1991. godine, jer je on najavljivao rušenje Jugoslavije. Uz podršku stranih krugova Hrvatska i Slovenija proglasile su nezavisnost 25. juna 1991. godine. Jugoslovenska narodna armija (JNA) kao zajednička oružana sila sa ustavnom obavezom zaštite društvenog poretka i obezbeđenja mira i stabilnosti intervenisala je u Sloveniji, da bi ubrzo Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS) zauzela stav: „JNA je pribegla nesrazmernoj i diskriminatorskoj upotrebi sile i koja je tim istakla sebe kao instituciju koja više nije ni neutralna ni disciplinovana“¹⁸. Međunarodni krugovi potpuno su ignorisali stav da je JNA bila savezna oružana sila i da je njena ustavna obaveza očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta savezne vlasti na celom prostoru.

Međunarodno priznanje Hrvatske bilo je zaustavljeno po zahtevu EZ do početka 1992. godine. Međutim, Hrvatska je reafirmisala svoje proglašenje nezavisnosti, 8. oktobra 1991. dan posle isteka Brionskog moratorijuma. Situacija se u Svetu dramatično promenila kada je Sovjetski Savez priznao nezavisnost Baltičkih država 6. septembra 1991. godine, i kada je objavljena Deklaracija sa tripartitnog sastanka između Rusije, Ukrajine i Bjelorusije u Minsku 8. decembra 1991. po kojoj je Sovjetski Savez prestao postojati. Ovu deklaraciju su kasnije podržale i druge sovjetske republike.

Oslobodena opasnosti presedana za Sovjetski Savez, EZ je zauzela blaži stav oko priznavanja Hrvatske i Slovenije, iako je bilo izraženih neslaganja u vezi sa trenutnim priznanjem. Nemačka je bila naklonjena brzom priznavanju, kao i Vatikan, dok su se druge članice EZ pratile razvoj situacije. Na kraju, Evropska zajednica je 16. i 17. decembra objavila dve deklaracije koje su odražavale opšte stanovište o priznavanju novih država od strane država članica EZ: „Deklaraciju o uputstvu za priznavanje novih država u istočnoj Evropi i u Sovjetskom Savezu“ i „Deklaraciju za Jugoslaviju“. Deklaracijama je potvrđena privrženost „načelu samoopredeljenja“ i spremnosti država članica da priznaju „nove države koje... su sebe konstituisale na demokratskoj osnovi“. Članice EZ

---

¹⁷ Časopis „*Politička misao*“, Fakultet političkih znanosti Zagreb, br. 54/2014.

¹⁸ Rezolucija Komiteta viših službenika KEBS-a o situaciji u Jugoslaviji, Prag, 10. oktobar 1991.

su istakle da će nastaviti sa priznavanjem novih država u skladu sa „njihovim poštovanjem, zakona, demokratije i ljudskih prava...“

U drugoj deklaraciji, države članice EZ složile su se da priznaju sve jugoslovenske republike koje su pre 23. decembra izjavile da žele biti priznate kao nezavisne države, a koje su prihvatile sve obaveze iz Uputstva i stavove Karingtonove konvencije pripremljene tokom Mirovne konferencije o Jugoslaviji.¹⁹ Datum za moguće priznavanje bio je 15 januar 1992. godine do kada je Badinterova arbitražna komisija, ustanovljena u okviru Mirovne konferencije o Jugoslaviji, trebala doneti konačan stav. Takođe je odlučeno da pre datuma implementacije, molbe za priznavanje treba priložiti Badinterovoj komisiji. Po objavljivanju Uputstva, Nemačka se izjasnila kako je ona odlučila priznati Hrvatsku i Sloveniju pre nego što Badinterova komisija izrazi svoje mišljenje.²⁰ Ipak, uz protivljenja drugih država Nemačka je prihvatila da će odložiti implementaciju odluke do 15. januara 1992. godine.

Badinterova komisija je nakon analize situacije 29. novembra 1991. godine došla do zaključka da je „Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija u procesu raspada“.²¹ Na osnovu kasnijih događaja Komisija je zaključila da je proces „raspada SFRJ“ pomenut u Mišljenju od 29. novembra 1991. godine završen i da SFRJ više ne postoji. Ova mišljenja Komisije bila su nasilje nad međunarodnim pravom, jer je SFRJ postojala posle datuma kada je potvrđena Deklaracija o nezavisnosti Hrvatske i Slovenije 8. oktobra 1991. godine. I, Makedonija je 17. septembra donela Deklaraciju o nezavisnosti. U vezi s tim, Deklaracije o nezavisnosti Hrvatske i Slovenije, a takođe i Makedonije od 17. septembra 1991. godine moraju biti shvaćene kao akti secesije koje su u krajnjem doveli do raspada SFRJ.²²

Nezavisnost Bosne i Hercegovine, primer je unilateralne secesije čija je nezavisnost uspostavljena putem priznavanja, bez pristanka jugoslovenske Federacije, i pre njenog raspada. Parlament Bosne i Hercegovine objavio je nezavisnost 15. oktobra 1991. godine, što nije prihvaćeno od srpske strane. Poznato je da su Srbi sa Hrvatima i Muslimanima (Bošnjacima) bili konstitutivni narodi i populacija teritorijalnog integriteta države pa su trebali dati saglasnost na nezavisnost. Međutim, svedoci smo da primanje Bosne i Hercegovine u UN konstituiše

---

¹⁹ UN Doc. S/21169 (1991) Anne\VII. Nacrt konvencije bio je pripremljen novembra 1991. godine i sadržavao je odredbe koje garantovale su između ostalog, ljudska prava i prava nacionalnih i etničkih grupa, uključujući teritorijalnu autonomiju (ove odredbe su posebno bile uključene uzimajući status srpske manjine u Hrvatskoj).

²⁰ Zbornik „Uloga priznavanja u zakonu i praksi secesija“, autor Džon Dagard i Dejvid Raič, Institut za međunarodno pravo, Ženeva, 2005, s. 97.

²¹ Mirovna konferencija o Jugoslaviji I, ILM 31 (1992) s. 1494 – 7.

²² Vidi, Murswiek, “The Issue of a Right of Secession – Reconsidered”. s. 30-32: I. Brownlie. “International Law at the Fiftieth Anniversary of the United Nations”, *Recueil des Cours* (1995). s. 9 – 68.

akt kolektivnog priznavanja na višem nivou. Na ovaj način, akti priznavanja imali su nezakonitu intervenciju treće strane u unutrašnja pitanja države. Praksa pokazuje da je međunarodna zajednica zaključivala ispunjenost kriterijuma za secesiju, iako to nije bilo tačno. Prema tome, iako nisu bili ispunjeni kriterijumi za ostvarenje prava na secesiju, konačna potvrda ovakve procene data je u kolektivnom priznanju od strane EZ i UN čime je napravljen presedan.

Bosna i Hercegovina bila je specifična zbog složenog etničkog sastava: Bošnjaka, Hrvata i Srba. Realno je zapitati da li ona ispunjava prvi kriterijum za ostvarenje ograničenog prava na secesiju - odnosno postojanje saglasnosti konstitutivnog naroda. Kao što je poznato ovo je stvorilo problem Badinterovoj arbitražnoj komisiji i Evropskoj zajednici koje su tražile održavanjem referendumu (uprkos protivljenju i bojkotu Srba). Dokumenti potvrđuju da Bosna i Hercegovina nije ispunjavala uslove na unilateralnu secesiju u trenutku kada se deklarirala kao nezavisna država i kada je primljena u Ujedinjene nacije.²³

Kada je prihvaćen rezultat referendumu od strane evropskih krugova, smatralo se da je Bosna i Hercegovina ispunila zahteve za ostvarenje ograničenog prava ne secesiju, iako, kao i u slučaju Hrvatske, neki eksperti to vide kao slučaj raspada, a ne secesije. Takođe je pod sumnjom, da li su drugi uslovi za pravo na secesiju bili ispunjeni. Ipak, priznanje od strane članica Evropske zajednice i prijem u Ujedinjene nacije osigurali su nezavisnost BiH, bez obzira na međunarodno pravo i praksu priznavanja secesije država.

Priznavanje novih država i secesija su blisko povezani. Mora se, primetiti da je u svim slučajevima priznanje bilo garantovano u trenutku kada dotični entiteti nisu kontrolisali svoje teritorije ili nisu ispunjavali tradicionalne uslove za državnost sa efektivnom vladom. Prema tome, priznavanje bivših jugoslovenskih republika kao nezavisnih država imalo je efekat, jer je poslužilo da se osigura nezavisnost i poboljša efektivnost njene vlade dobijanjem međunarodnog legitimiteta.²⁴ Pristupajući kriterijumu, „vlade“, neophodno je napraviti razlika između postojanja ekskluzivnog prava ili ovlašćenja u odnosu na stav ko vrši vlast i da nad sobom nema drugi autoritet, izuzev autotiteta međunarodnog prava.

Prema oceni profesora međunarodnog prava A. Peleta „Proces dezintegracije Jugoslavije bio je zasnovan na specifičnim osnovama koje nisu imale puno veze sa upotrebom opšteg prava na secesiju po međunarodnom pravu“.²⁵ Slično misli i profesor međunarodnog prava Andreas Cimerman, kada kaže, da je na prostoru SFFRJ postojala dilema

---

²³ Zbornik – „Uloga priznavanja u zakonu i praksi secesija“, autor Džon Dagard i Dejvid Raič, Institut za međunarodno pravo, Ženeva, 2005, s. 98.

²⁴ Isto, s. 73.

²⁵ A. Pellet, *Quel avenir le droit des peuples a dispored d'eux – memes?* u *Liber Amicorum Jimenez de Arechega* s. 255.

međunarodnog prava, jer nije poštovan teritorijalni integritet i zaključuje: „Raspad Jugoslavije se ne može posmatrati kao odvijanje raspada, već kontinuirani proces koji je doveo do potpunog rasparčavanja bivše SFRJ i ono je na početku imalo secesiju Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.“²⁶ Ovome treba dodati da je secesija bila uz snažnu podršku i pomoć stranog faktora oličenog u EZ, SAD, a ništa manje islamskog faktora i Vatikana.

Profesori međunarodnog prava sa Univerziteta u Lajdenu i članovi Međunarodne komisije za međunarodno pravo Džon Dagard i David Raič u studiji „Uloga priznavanja u zakonu i praksi secesije“ ističu neprincipjelan odnos međunarodnih krugova prema Bosni i Hercegovini kada je u pitanju priznavanje ove bivše jugoslovenske republike. „Nakon neprihvatljivog referenduma u Bosni i Hercegovini kojeg je odnio jedan konstitutivan narod Alija Izetbegović je 6. marta 1992. godine proglasio nezavisnost, a Evropska zajednica i SAD prihvatile su 7. aprila njenu nezavisnost... Još je apsurdnije da je Bosanska vlada 8. maja podnela zahtev za prijem u UN, a već 22. maja doneta je odluka o njenom prijemu u svetsku organizaciju...“²⁷ David Raič u svom radu još je kritičniji, kada kaže, Bosna i Hercegovina je primljena u UN a nije ispunjavala uslove za nezavisnost koji su regulisani međunarodnim pravom.²⁸

KOSOVSKI PRESEDAN

Treba se podsetiti da je radi rešavanja kosovske krize, novembra 2005. godine, imenovan specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN, bivši finski predsednik Marti Ahtisari. On je sa srpskom i albanskom stranom pregovarao o statusu Kosova. Ahtisari je nakon godinu dana pregovora 26. marta 2007. godine podnio izveštaj Savetu bezbednosti u kojem je konstatovao: “Strane nisu sposobne da dođu do sporazuma o statusu Kosova” i da je “Jedino održivo rešenje nezavisnost, koju bi međunarodna zajednica nadzirala”.

Ubrzo, na vanrednoj sednici kosovskog parlamenta 17. februara 2008. Kosovo je jednostrano proglasilo nezavisnost od Srbije. Za Deklaraciju o nezavisnosti izjasnilo se 109 poslanika.²⁹ Tu odluku je Vlada Srbije iste večeri poništila kao protivpravni akt privremenih organa u Prištini³⁰, a potom je sazvana vanredna sednica Skupštine Srbije. Sednica je održana 18. februara na kojoj je 225 poslanika glasalo o poništenju

---

²⁶ Andreas Zimmerman, „Staatennachfolge in Verträge zugleich ein Beitrag zu Möglichkeiten und Grenzen volkerrechtlicher Hoolijekoliott, Berlin, Springer, 2000, s. 20, 66, 138, 143, 166-169.

²⁷ Zbornik - „Uloga priznavanja u zakonu i praksi secesija“, autor Džon Dagard i Dejvid Raič, Institut za međunarodne odnose, Ženeva, 2005, s. 80.

²⁸ David Raič „Statchood and Law of Selt Determinatoro s. 414-418.

²⁹ B92. Vesti: Kosovo proglasilo nezavisnost, 17. februar 2008, 23.27 č.

³⁰ B92. Vesti: Srbija poništava nezavisnost. 17. februar 2008, 23.51 č.

jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova. Prve reakcije iz sveta stigle su istog dana. Portparol Stejt departmenta, Šon Mekormak, izjavio je da su SAD „primile k znanju“ ovu odluku kosovskog parlamenta, dok je Rusija oštro osudila jednostranu odluku i hitno sazvala sastanak Saveta bezbednosti UN. Sednica Saveta bezbednosti zakazana je za 18. februar na kojoj je ambasador Rusije pri UN, Vitalij Čurkin rekao da Rusija insistira na poštovanju rezolucije UN 1244, kojom se garantuje teritorijalni integritet Srbije.³¹ Na debati Rusija je tražila da Savet bezbednosti UN potvrdi teritorijalni integritet i suverenitet Srbije, ali se sednica završila bez donošenja rezolucije zbog različitih stavova Kine i Rusije s jedne i SAD i evropskih zemalja s druge strane.

Suočena sa različitim tumačenjima situacije na Kosovu, Generalna skupština UN zatražila je mišljenje o jednostrano proglašenoj nezavisnosti Kosova od Međunarodnog suda pravde. Nakon izvesnog vremena održana je rasprava u Međunarodnom sudu pravde u Hagu o legalnosti jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova. Rasprava je završena izlaganjem Venecuele i Vijetnama koje su smatrale da je u ovom slučaju prekršeno međunarodno pravo. Predstavnik Venecuele Alejandro Fleming istakao je da je Badenterova komisija utvrdila da se moraju poštovati granice pre raspada Jugoslavije, to znači da je Kosovo deo Srbije i nema pravo na otcpljenje. Po njegovom mišljenju u Rezoluciji Saveta bezbednosti 1244, nigde se ne pominje nezavisnost Kosova, već predviđa autonomija unutar Srbije. Takođe, pošto Kosovo nije imalo status federalne jedinice, odnosno republike, ono nema pravo da se otepi od Srbije. Po njemu, slučaj Kosova se može porediti sa primerom Severne Irske.

Fleming je oštro kritikovao stav Holandije da protok vremena ne može biti sam po sebi lek za navodne počinjene zločine srpskih vlasti nad Albancima. „*To znači da državu treba kazniti amputacijom dela teritorije iako je spremna da obezbedi autonomiju i poštuje sva prava*“. Sudija Vijetnama Ma Hju Tong istakla je da se principom teritorijalnog integriteta treba rešavati status Kosova. „*Jednostrano proglašenje nezavisnosti može imati pogubne posledice po međunarodni poredak, kao i poštovanje ljudskih prava. Pravo na samoopredeljenje ne može da ima prevagu u odnosu na princip teritorijalnog integriteta*“.

Petnaestorica sudija saslušali su u devet dana stavove Srbije, Kosova i još 27 država: Argentina, Azerbejdžan, Belorusija, Bolivija, Brazil, Kina, Kipar, Španija, Rusija, Rumunija, Venecuela i Vijetnam su ocenili su da je jednostranom deklaracijom o nezavisnosti Kosova prekršeno međunarodno pravo. Legalnost te deklaracije podržale su Albanija, Nemačka, Saudijska Arabija, Austrija, Bugarska, Hrvatska, Danska, SAD, Finska, Francuska, Jordan, Norveška, Holandija i Velika Britanija.³²

Nakon odluke predsednik Međunarodnog suda pravde Hisaši Ovada izjavio je kako se sud izjasnio da jednostrana deklaracija o

---

³¹ Bi Bi Si. SB UN bez saglasnosti o Kosovu. 19. februar 2008, 00.04 č.

³² http://www.slobodnaevropa.org/content/msp_hag_kraj_rasprava/1901124.html

nezavisnosti Kosova nije povredila međunarodno pravo, jer to pravo ne sadrži zabranu donošenja takvih deklaracija. Prema tome, Međunarodni sud pravde u Hagu utvrdio je odnosom glasova sudija 10:4 da jednostrana deklaracija o nezavisnosti Kosova nije povredila međunarodno pravo. Za razliku od Rezolucije 1244. Deklaracija o nezavisnosti je pokušaj da se konačnog rešavanja pitanja Kosova. „Sud konstatuje da Rezolucija UN 1244, nije zabranjivala autorima Deklaracije da proglase nezavisnost”, rekao je Ovada. Sud je konstatovao da međunarodne pravne norme nemaju „nikakvu odredbu kojom se ograničavaju deklaracije o nezavisnosti”. Pored toga, on je rekao da Rezolucija 1244 UN, na koju se Srbija pozivala braneći svoje pravo na Kosovo, ne zabranjuje kosovskim Albancima proglašenje nezavisnosti. Nije teško zaključiti da je mišljenje Suda bilo zasnovano na oceni da autori deklaracije nisu bile privremene institucije na Kosovu, već grupa koju čine „demokratski izabrani lideri naroda Kosova”.

Odmah nakon saopštenja nemački ministar inostranih poslova Gido Vestervele pozdravio je odluku Međunarodnog suda pravde o pravnoj zasnovanosti nezavisnosti Kosova i pozvao vlasti u Beogradu i Prištini da se u interesu svojih zemalja, okrenu zajedničkoj budućnosti u Evropskoj uniji. Nemački šef diplomatije istakao je da je objavljeno mišljenje Suda „u skladu sa nemačkim viđenjem i da su nezavisnost Republike Kosovo i njen teritorijalni integritet neopozive činjenice”. Nemački dnevnik „Welt” navodi da bi odluka o pravu na nezavisnost mogla „imati dejstvo na čitav niz separatističkih pokreta u svetu” i podseća na otepljenju sklone ruske regione Južnu Osetiju i Abhaziju. Prema navodima lista „separatistički pokreti širom sveta nadali su se odluci kakva je i doneta”, iako su „stručnjaci očekivali da će sudije izbeći doneti odluku koja će podstaći druge manjine da proglase nezavisnost”.

Sjedinjene Američke Države pozdravile su mišljenje Međunarodnog suda pravde o Kosovu, prema kojem deklaracija o nezavisnosti Kosova nije narušila međunarodno pravo. Odmah potom, SAD su pozvale evropske zemlje da budu jedinstvene i podrže odluku, jer „Međunarodni sud pravde ističe da je deklaracija nezavisnosti Kosova legalna, što je presuda koju mi podržavamo”, rekao je portparol Stejt departmenta Filip Krouli za agenciju Frans pres. Češki mediji preneli su kratko stav Međunarodnog suda pravde u Hagu ocenivši da će to pokrenuti novi talas priznavanja Kosova. „Hag je odlučio - Kosovo ostaje samostalno“, javlja češka televizija ČT24. Ovo je usledilo zbog straha da će otepljenje Kosova predstavljati opasan presedan za Gruziju i druge bliske poljske saveznike u bivšem SSSR.

EFEKTIVNOST VLASTI I KONTROLA TERITORIJA PREDUSLOVI SECESIJE

Rađanje države počiva isključivo na principima efektivnosti vlasti na određenoj teritoriji. To znači da deklaracija o nezavisnosti nekog secesionističkog entiteta (republike, autonomije, oblasti) mora imati efikasnu vlast i odbaciti svaki oblik potčinjavanja pravnom poretku države

prethodnice. Princip efektivnosti zahteva da deklaracija o nezavisnosti bude osnažena opštom kontrolom vlasti nad populacijom i teritorijom zemlje. Povezivanje tri "konstitutivna elementa" dovoljno da se preko prava uzme u obzir „čista činjenica“ stvaranja nove države.³³ Saglasnost između činjenica i rođenja nove države nije savršena kao što bi princip efektivnosti vlasti na teritoriji. Rođenje *te sui generis* u vidu države, pokreće osetljiva pitanja o „pravu“, a tvrdnja o postojanju, „objektivne“ egzistencije države treba da bude iznijansirana prema subjektivnosti sa kojom države prihvataju ili ne prihvataju elemente nove države, u korist secesionističkog entiteta.

Sva analitička istraživanja pokazuju da postoji jaka kauzalna veza između poteza usmerenih prema usvajanju konstitucionalnih pravima nacionalnih zajedica i opštih beneficija za društvo nakon implementacije takvih mera. Manjinske populacije uveliko prosperiraju u slučajevima adekvatnog razvoja decentralizacijske politike, a same državne agencije su u pravilu veći protektori prava manjina.³⁴

Efektivnost se odnosi se na stanje na određenom prostoru gde je secesionistički pokret uspeo uspostaviti jasnu efektivnost na svojoj teritoriji, a članovi međunarodne zajednice uprkos tome često to ne tretiraju kao državu. Ovo, zato, što se prvobitna država suprotstavlja secesiji. Treba spomeniti secesionističke konflikte i deklaracije o nezavisnosti Republike Srpske BiH, Republike Srpske Krajine (Hrvatska), Abhazije (Gruzija), Transistrije (Republika Moldavija), Anžuania i Mohelija (Komorska ostrva) bile praćene „velikom dozom“ efektivnosti, ali nisu priznate od strana međunarodnih krugova.

Primer Bosne i Hercegovine pokazuje suprotno da ona nije mogla proći tekst efikasnosti vlasti kao uslov za secesiju.³⁵ Ona nije objedinjavala konstitutivne elemente države i nije mogla proći „test efikasnosti“, pošto njena centralna vlast nije kontrolisala ni petinu teritorije zemlje između 1992. i 1995. godine. Ipak, druge države su 1992. godine priznale BiH kao nezavisnu državu i stalno podržavale i potvrđivale njen teritorijalni integritet. U ovom slučaju, stvaranje države nije „činjenično pitanje“, jer su priznavanja suprotna efektivnosti na terenu (kontrola većeg dela teritorije od strane Srba, ali i od Hrvata) i isprovocirale su državnu efektivnost. Tako J. Verhoeven, u slučaju jugoslovenskog sukoba, kaže da je priznavanje omogućilo „koliko oživljavanje Bosne i Hercegovine toliko ubijanje Jugoslavije“.³⁶

---

³³ Zbornik - Država kao primarna činjenica i razmišljanja o načelu efektivnosti“, autor Teodor Hristakis, Institut za međunarodne odnose, Ženeva, 2005, s. 109.

³⁴ Jeanne Denise Cloonan and James Michael Strine (1991): *Federalism and the Development of Language Policy: Preliminary Investigations*, Language Problems and Language Planning, v15 n3, 268-281.

³⁵ Isto, s. 111.

³⁶ U slučaju Bosne, nestajanje Jugoslavije je najpre bilo predstavljeno kao „činjenično pitanje“. Ovaj slučaj je u nekim krugovima razmatran kao slučaj raspada

Iako slučaj Bosne može imati drugačija objašnjenja, izvesni pravници rukovodili su se dvosmislenim presedanom da bi potvrdili da priznavanje od strane trećih država nadoknađuje ovaj problem. Jaki argumenti potrebe efikasne kontrole teritorije suprotne su praksi posledica pritisaka moćnih krugova u svetu. Evidentno da „objektivno postojanje“ države predstavlja iluziju, jer ne postoji niti jedan automatizam za to. Rađanje države prepušteno je u ruke stranih interesa i zahtevati od njih da vode računa o izvesnim osnovnim pravilima za međunarodni pravni poredak je nerealan.

Praktična verifikacija dolazi iz dve međunarodne konvencije UN (i danas su na snazi) o sukcesiji država. Koliko član 3. Bečke konvencije o sukcesiji država u oblasti ugovora, iz 1978, toliko i član 6. Konvencije o sukcesiji država u oblasti dobara, arhiva i državnih dugova iz 1983. godine predviđa da se svaka od ovih konvencija „primenjuje isključivo na posledice sukcesije država koje nastaju u skladu sa principima međunarodnog prava koje proističe iz Povelje UN“. Ova klauzula naglašava da nedozvoljena sukcesija ne može da stvori prava u korist počinioca, ma kakva da je njegova efektivnost.

Normativni proces „vladavine prava“ u stvaranju secesijom priroda je stvaranja država kao nova paradigma kaže profesor međunarodnog prava Antonelo Tankredi.³⁷ Tradicionalno se smatralo da nastanak ili nestanak države predstavlja političku stvar, koja ostaje van domena prava (koje ne stvara države, već pretpostavlja njihovo postojanje kao *de facto* suverenih entiteta. Jelinkova ideja s početka 20. veka, doživela je kodifikaciju u više međunarodnih instrumenata. U tom smislu, najtradicionalnija je Konvencija o pravima i obavezama država iz Montevidea 1993. godine koja to razmatra. Sve to govori da je međunarodno pravo bilo podređeno interesima centara moći.

Na početku jugoslovenske krize Evropska zajednica, njene članice, Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS), SAD i SSSR podržavali su nedeljivost SFRJ. Međutim, situacija se vrlo brzo potpuno promenila. Države Evropske zajednice preuranjeno su priznale nezavisnost jugoslovenskih republika i podržale secesionističke snage federalnih jedinica suprotno teritorijalnom integritetu.³⁸ Arbitražna komisija utvrdila je pravo na stvaranje novih država kroz secesionističko samoopredeljenje, odnosno kroz neizbežnost *de facto* procesa koji su doveli do raspada SFRJ. Prističe da međunarodna zajednica sa jedne strane pozivala na poštovanje republičkih granica, a sa druge strane odbacivala realne zahteve srpskog

---

države, a ne secesije koja je, sa efektom kombinovanim sa *uti possidetis*, “trebalo” dovesti sve bivše jugoslovenske republike do nezavisnosti. Dugim rečima neke države međunarodne zajednice smatrale su da Bosna i Hercegovina ima pravo da postoji kao država nakon raspada Jugoslavije i zato je priznata kao nezavisna uprkos trogodišnjem odsustvu svake efektivnosti ove države.

³⁷ Zbornik-Antonela Tankredija, s. 128.

³⁸ Isto, s. 138.

stanovništva koje je vekovima živelo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini i koje je bilo konstitutivan narod za neprihvatanje prava na secesiju.

Treba se prisjetiti da je Evropska zajednica i pre namere srpskih skupština u Kninu i na Palama, da se ujedine u jednu, samoproklamovanu državu Srpsku Republiku Krajinu i Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu, 2. jula 1995. godine, potvrdila privrženost poštovanju teritorijalnog integriteta bivših republika SFRJ u okviru njihovih međunarodno priznatih granica, iako one nikada nisu bile priznate, s obzirom da se radi o republičkim granicama. Evropska zajednica je istakla da će sve posledice spajanja te dve republike biti proglašene ništavnim. Na kraju sukoba, kao rezultat dogovora, Dejtonsko-Pariskog sporazuma iz 1995. stvorena je „Bosna i Hercegovinu, sastavljena od dve autonomne jedinice: Federacije BiH i Republike Srpske gde su definisani svi međusobni odnosi, nadležnosti i institucije“³⁹.

Prema tome, mnogi akademski stručnjaci koji prihvataju svršena rešenja veruju da čitav proces raspada Jugoslavije treba posmatrati kao faktičku preraspodelu suverene vlasti, preraspodelu koja nije podržana ni jednom pravnom međunarodnom normom. U tom smislu, akti prevremenog priznavanja su „internacionalizovali unutrašnji konflikt, proširivši ga na sve entitete uz zabranu upotrebe sile i obavezu poštovanja ustanovljenih granica“⁴⁰. Suprotno, niko nije poštovao takve stavove i gurao je strane u rat.

Pokazalo se da je konflikt na Kosovu idealan test-slučaj validnost teorije o „secesiji kao leku“. Pravno gledano teorija je doživela neuspeh. Međunarodna zajednica, oličena u UN, EU i NATO, nikada nije priznala postojanje prava Kosovskih Albanaca na otepljenje, uprkos činjenici da je pokrajini bila ukinuta autonomija, kao i da je bilo kakvo suštinsko predstavljanje u centralnim telima jugoslovenske federacije dovedeno u pitanje.⁴¹ Pravdanje centara moći da je od vlade u Beogradu traženo zaustavljanje upotrebe sile i vraćanja stvari na status *quo ante*, kroz ponovno uvođenje autonomije, bio direktan pritisak na Srbiju. Međunarodno pravo ne priznaje pravo na secesiju u slučaju represije. Prema praksi „posledica koja proizilazi iz oblika nezakonitih dela koje razmatra teorija o „secesiji kao leku“, jeste obaveza da se prekine pogrešno ponašanje i da se, tamo gde je to moguće povrati, status *quo ante*.⁴² Profesor međunarodnog prava Kristian Tomušat postavlja pitanje „da li se može smatrati da je koncept secesije kao leka (remedijalna secesija) uprkos

---

³⁹ Član 3. Ustava Bosne i Hercegovine koji predstavlja četvrti Aneks Opšteg mirovnog sporazuma za BiH, 1996.

⁴⁰ C. Hillgruber, „The Admission of New States to the International Community“, BIJL 9. s. 491 – 493.

⁴¹ Zbornik - Antonela Tankredija, s. 140.

⁴² Videti, npr. Rezoluciju 1244 (1999) koju je SB UN usvojio 10. juna 1999, a zatim i Rezoluciju 1315 (2001), jednoglasio usvojenu 21. marta 2001: Videti, Rezoluciju GS UN 54/183 - usvojenu 29. februara 2000. g.

mestu koje ima u pravnoj literaturi zaista ukorenjen u pozitivno međunarodno pravo.⁴³ Po njemu Kosovo je bio i ostao izolovan slučaj kao ozbiljan presedan za sve buduće seperatističke prakse, jer se takva praksa koristila tokom antikolonijalnih revolucija.

Radi obezbeđenja uslova za funkcionisanje određene države dobar oblik uređenja je njeno federalno uređenje koje će svim entitetima obezbediti iste uslove. Federalizam danas predstavlja oblik državnog uređenja složenih višenacionalnih zajednica u kojim se obezbeđuje zastupljenost i uticaj svih struktura u donošenju odluka i funkcionisanju institucija vlasti. Zastupljenost, podela nadležnosti, rešavanje sporova oko podele nadležnosti, mehanizmi zaštite samo su neki elementi inkorporirani u višenacionalnim federalističkim uređenjima. Izostanak jednog od ovih elemenata ne znači da je on nepotrebna karika, nego da država još uvek nije dostigla visok stepen federalnog razvoja.

Federalizam stalno evoluira pa ga treba stalno nadograđivati jer su konstantne vrednosti i principi na kojima počiva, pre svega demokratije, jednakost, tolerancija, partnerstvo i autonomija, te poštovanja utvrđenih procedura osnova zajedničkog života. Pokušaji zaobilaznja Ustavom propisanih procedura, kao i ustanovljene saradnje između svih nivoa vlasti, ne podriva samo osnove federalističkog nego i svakog drugog demokratskog društva, a u podeljenim višenacionalnim društvima oni jačaju strah od majorizacije.⁴⁴

Bez obzira na brojne kritike na račun federalističkog uređenja, koje se najčešće svode na argumente da je država sa takvim uređenjem neefikasna, slaba i skupa, pitanje koje se nameće samo po sebi jeste: šta je alternativa? U višenacionalnim državama, naročito u duboko podeljenim, alternative koje se naziru su najčešće mirno razdruživanje ili sukobljavanje. Prvo rešenje najviše ne odgovara interesima upravo onih koji zagovaraju veću unitarizaciju i centralizaciju, te bi po logici stvari oni trebali biti najveći zaštitnici federalističkog uređenja. Druge alternative, kao nova sukobljavanja, nikome ne odgovaraju.

SECESIJA I BEČKA KONVENCIJA O SUKCESIJI DRŽAVA

Situacija u Jugoslaviji polovinom 1991. godine postala je neizvesna i zapaljiva, posebno nakon izraženih seperatističkih težnji bivših republika, naročito nakon 25. juna 1991, kada su Hrvatska i Slovenija nakon referenduma proglasile nezavisnost. Savezna vlada odbacila je proglašenja nezavisnosti svih konstitutivnih republika i upotrebila silu da

---

⁴³ Zbornik –Kristijan Tomušat, s. 26 i.

⁴⁴ *Komparativna analiza federalističkih državnih sistema u Evropi i svijetu i mogućnosti inkorporiranja kompatibilnih federalističkih rješenja u sisteme Republike Srpske i Bosne i Hercegovine*, naučni projekat Ministarstva nauke i tehnologije RS (2009-2010), 2010, Nezavisni univerzitet Banja Luka, Institut za sociološka i politička istraživanja.

spreči njihovo otepljenje. Eskalacija nasilja i široko rasprostranjeno kršenja ljudskih prava dovelo je do uključivanja međunarodne zajednice u ovu krizu. Međunarodni odgovor je, u principu, bio artikulisan na evropskom nivou, a posebno okvirom Mirovne konferencije za Jugoslaviju koju je Evropska zajednica uspostavila 27. avgusta 1991. godine.

Pravnu polaznu tačku za usvajanje stava međunarodne zajednice prema bivšoj Jugoslaviji odredila je Arbitražna komisija u svom prvom savetodavnom mišljenju, gde je navela da se Jugoslavija nalazi u procesu raspada. Osnov za ovakav zaključak predstavljala je činjenica da je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija federalna država koja se sastojala od republika sa visokim stepenom autonomije, a sada su na sceni bile odluke o nezavisnosti njene četiri republike.

Umesto da tragaju za rešenjem, Deklaracija o Jugoslaviji pozvala je konstitutivne republike da podnesu zahtev za priznavanjem u skladu na utvrđenim Smernicama. Arbitražna komisija je potom razmatrala zahteve za međunarodno priznanje Hrvatske, Slovenije, BiH i Makedonije i utvrđivala, da li je svaka od republika održala referendum o nezavisnosti, i dali su se obavezale na poštovanje prava pojedinaca, grupa i manjina. U slučaju Bosne i Hercegovine, Komisija je zauzela stav da nije utvrđena volja naroda da postane suverena nezavisna država, pa je preporučila organizovanje referenduma, koji je održan 29. februara i 1. marta 1992. godine, suprotno volji srpskog naroda koji ga je bojkotovao.

Badinterova komisija je potvrdila da narodi imaju „pravo na priznanje svog identiteta po međunarodnom pravu“, sa obavezom „zaštite ljudskih prava“, i napomenula da „svaka, jedinka može po sopstvenoj želji da izabere pripadnost bilo kojoj etničkoj, verskoj ili jezičkoj zajednici“. Komisija nije razmatrala kolektivno pravo srpskog stanovništva na teritorijalnu secesiju prostora na kojima vekovima žive i gde predstavljaju konstitutivan deo tih republika.⁴⁵ Postavlja se pitanje da li bi se drugi slučajevi secesije - iz perspektive prava sukcesije država mogli posmatrati kao odvajanja, ili bi, umesto toga, mogli činiti deo procesa rasparčavanja. Razlika između ove dve kategorije sukcesije država zasniva se na tome da li država prethodnik nastavlja da postoji, ili ne. Ako se analizira proces raspada bivše SFRJ, on je na početku imao oblik secesije, najpre od strane Slovenije, zatim Hrvatske, a potom Bosne i Hercegovine. Prema tome, raspad bivše Jugoslavije ne može se posmatrati kao lanac odvajanja, već kao kontinuirani proces koji je od secesije pojedinih država doveo do potpunog rasparčavanja SFRJ.

Član 6. Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore, iz 1978. i član 3. Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na

---

⁴⁵ M. Kohen, „Le probleme des frontieres en se dissolution et de seperation d’Etat: quelles alternatives“ inb Corten et. Al (urednici) „Demembrement d’Etats et detamitations territoriales“, s. 265.

imovinu, arhive i dugove, iz 1983. kao i član 3. Nacrta odredbi o državljanstvu u odnosu na sukcesiju država, koje je pripremila Komisija za međunarodno pravo 1999, ograničavaju primenu tih dokumenata na sukcesiji država, jer ona nisu bila u skladu sa međunarodnim pravom, a posebno Poveljom Ujedinjenih nacija. Treba reći, da je pitanje sukcesije vrlo značajno za međunarodnu zajednicu, jer se podelom međunarodnih obaveza, dugova i prihvatanja ugovora i konvencija definiše pozicija novonastalih država u odnosu na državu prethodnicu.

Preuranjeno priznavanje Hrvatske i Slovenije od strane evropskih država bilo je, prema stavovima zapadnih teoretičara, zasnovano na zaključku „da proces raspada bivše Jugoslavije predstavlja političku činjenicu“. U skladu s tim, ovaj proces nije stvorio presedan u korist prava na secesiju što su pravdale zapadne administracije. Princip samoopredeljenja visoko je kotirao u jugoslovenskoj krizi.⁴⁶ Treba istaći da je srpskom stanovništvu u BiH uskraćeno pravo na spoljašnje samoopredeljenje pa su Srbi na ovoj teritoriji 9. januara 1992. godine proglasili nezavisnost pod nazivom Srpska Republika BiH, a potom je ona u mirovnim pregovorima prihvatila ulazak u sastav Bosne i Hercegovine.⁴⁷

Slučaj Kosova je poseban, ako se razmatra period od prvih zahteva za nezavisnost s početka 1998. godine. Jedna od osobnosti bila je uključivanje više međunarodnih organizacija u ovaj proces. Danas smo svedoci da brojni dokumenti pokazuju da su zahtevi albanske zajednice za autonomiju bili ranije dogovoreni unutar pravnog okvira jugoslovenske federacije. Secesionistički zahtevi bili su odbačeni kao neprihvatljivi, jer albanski lideri nisu smatrani predstavnicima secesionističkog pokreta. Za uspostavu autonomije Kosova evidentno je da oni pozivaju na priznavanje secesionističkog pokreta kao subjekta međunarodnog prava. Autonomija nije shvaćena kao međunarodna pravna obaveza Jugoslavije u korist albanskog pokreta, već kao politički poželjno rešenje. Međutim, to se kasnije potpuno promenilo, jer je tokom 1998. godine Oslobođilačka vojska Kosova (OVK) označena kao nosilac prava kao secesionistički pokret za nezavisnost i secesiju od Srbije, pa je odlučeno suprotno međunarodnom pravu.

Iz takve prakse proističe da secesija Kosova u užem smislu, predstavlja proces nastanka novog entiteta kroz nasilno, a potom administrativno posredovanje međunarodnih faktora, odvajanje dela teritorije i populacije od postojeće države, bez pristanka Srbije. Svedoci smo da ima slučajeva kada secesija dobije oblik odvajanja dela teritorije u prvom redu radi pripajanja drugoj državi, bez saglasnosti prve države. Svež primer je referendum na Krimu i odluka parlamenta o pripajanju Rusiji. Sa druge strane svedoci smo referenduma i proglašenja nezavisnosti Donjecka

⁴⁶ Videti Mišljenje br. 1. ILM 31 (1992), 1488-1526 i ILM 32 (1993).158.

⁴⁷ Ovaj stav je potvrđen na u Mirovnom sporazumu iz Dejtona i Pariza (ILM 35 (1996), s. 89.

i drugih istočnih pokrajina Ukrajine, ali i snažnih otpora i protivljenja zapadnih zemalja i njihove podrške centralnim organima Ukrajine u eliminisanju secesije.

Svedoci smo da mnoge države gde postoje secesionistički pokreti brane svoju poziciju pravdajući da secesije nema uporište u međunarodnom pravu i da je međunarodni pravni poredak štiti od narušavanja teritorijalne celovitosti kao što to danas čine ukrajinske vlasti podržane Evropskom unijom, SAD i NATO-m. Na sceni su promene u međunarodnom pravu vezane za secesiju, jer praksa pokazuje da matične države imaju odbojan stav prema secesiji uopšte i preduzimaju mere da to spreči. Proizilazi, da države bez obzira na unutrašnje stanje i političku nestabilnost nisu voljne odreći severeniteta i teritorijalnog integriteta i pored toga što je regulisano međunarodnim pravom. Treba reći, ukoliko nova država nastane odvajanjem dela teritorije druge države uz njenu saglasnost, onda se pre može govoriti o „disoluciji“ nego „secesiji“⁴⁸.

Međunarodni pravni sistem odigrao je značajnu ulogu pružajući pravno utemeljenje za stvaranje novih država posebno u slučaju Namibije 1990. godine i Istočnog Timora 2002. godine. U određenoj meri i nezavisnost Eritreje 1993. može biti element uticaja na nastanak država delovanjem međunarodnog prava. Evidentno je da međunarodno pravo niti ohrabruje, niti zabranjuje secesiju. Secesionizam je činjeničko stanje, ako su snage koje žele odvajanje u stanju na nametnu stvaranje nove države, a nakon toga međunarodni pravni poredak samo zabeleži činjenicu nastanka nove države.⁴⁹ Slučajevi kada centralna vlast i secesionistički pokreti ulaze u nasilni konflikt nisu precizno definisani. Nedostatak pravnih tumačenja daje pravo centralnoj vlasti da oružano interveniše suprotno stavovima međunarodne zajednice o zabrani upotrebe sile. Kosovo je dobar primer kako su neki strani faktori neposredno uticali i direktno naoružavali secesionističke snage i podsticali ih u borbi protiv matične države Srbije. Praksa pokazuje da međunarodno pravo utvrđuje pravne posledice koje se odnose na situaciju nastalu nakon secesije.

SECESIJA REPUBLIKE SRPSKE

Zahtevi za samoopredeljenjem nisu utihnuli, pa se poslednjih decenija pojavilo mnoštvo zahteva za secesijom. Podrška je nađena u širokoj implementaciji međunarodnih instrumenata i Deklaracija UN o prijateljskim odnosima među narodima i dva dokumenta iz 1966. koji govore o samoopredeljenju kao „pravu svih naroda“⁵⁰. Princip VIII jednakih prava o samoopredeljenju naroda, kaže: „*Države učesnice*

---

⁴⁸ Marselo G. Koen, „Creation d’Etats en droit international contemporan“, Bancaja, Euromediterranean Courses of International Law 6 (2002) s. 571-4.

⁴⁹ Marselo G. Koen, Uvod studije Sesesija, s. 8.

⁵⁰ Videti Dinstein, „Self – detennination Revisited“, s. 246. Hannum „Rethinking Self – Determination“ s. 18. Postmodern Tribalism.

*postovaće jednaka prava naroda i njihovo pravo na samoopredeljenje, postupajući uvek u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija kao i važećim normama međunarodnog prava, uključujući i one koje se odnose na teritorijalnu celovitost država. Na temelju jednakih prava i samoopredeljenja naroda, svi narodi imaju pravo u punoj slobodi i bez mešanja spolja, odrediti svoj unutrašnji i spoljašnji politički status, kad i kakav žele, i potsticati svoj politički, ekonomski, društveni i kulturni razvoj prema sopstvenim željama. Države učesnice potvrđuju sveopšti značaj koji poštovanje i delotvorna primena načela jednakih prava i samoopredeljenja narod ima za razvoj prijateljskih odnosa među njima, kao i među svim državama i one takođe pozivaju na potrebu uklanjanja svakog oblika kršenja tog principa.*⁵¹

Zbornik League of Nations Treati Saerias na 165. strani navodi član 19. Deklaracije o prijateljskim odnosima, gde se kaže: „Država kao subjekt međunarodnog prava treba da poseduje sledeće klasifikacije: a) stalnu populaciju, b) definisanu teritoriju, c) vladu, d) kapacitet da ulazi u odnose sa drugim državama. Smatra se da ovo znači suverenitet države“⁵². U osnovi, prihvaćen je stav da međunarodno pravo, niti zabranjuje, niti dozvoljava secesiju, već da naprosto priznaje rezultat *de facto* procesa koji najčešće dovodi do nastanka novih država. Ovi fenomeni predstavljaju činjenično preuređenje vlasti i nisu isto što i korišćenje prava koje postoji *a priori ili ante rem* (pre činjenice). Ovo implicira nepostojanje normi koje osnažuju pravo na nezavisnost bilo koje etničke, verske ili jezičke grupe.

Praksa pokazuje, da je međunarodno pravo definisalo stav prema secesiji u državama jednog naroda, a sa državama koje čine skup više naroda nije ništa rečeno. Upravo zbog toga, to pravo nije važilo za Srbe koji su pre proglašenja nezavisnosti Hrvatske bili konstitutivan narod, a novom politikom izbrisani i svedeni na nacionalnu manjina tj. etnički očišćeni 1995. godine, odnosno proterani sa svojih ognjišta iz Hrvatske. Brojna dokumenta pokazuju da međunarodno pravo razlikuje narode, manjine i starosedelačko stanovništvo, a pravo na samoopredeljenje daje se samo narodima. Međutim, Albanci na Kosovu bili su nacionalna manjina pa im je dato pravo, čak su i podsticani na nezavisnost i secesiju od Srbije.

Danas smo svedoci brojnih intervencija Ujedinjenih nacija, raznih međunarodnih organizacija i trećih država u pojedine države čime se krši princip nemešanja u unutrašnje politike država. Mnogi pravници slažu se da je za proces sececije treba stvoriti odgovarajuće preduslove. Profesor međunarodnog prava Žorž Abi-Saab sa Instituta za međunarodne studije iz Ženeve izdvaja potrebu određene državnosti, evidentnu teritoriju, stalnu populaciju i adekvatnu vlast koje će obezbediti stabilnost na tom

⁵¹ Tekst na engleskom dostupan UN - ILM 14 (1975). s. 1292.

⁵² Videti, J Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 1997. s. 47-48.

prostoru.⁵³ Odnos određenih međunarodnih institucija prema nezavisnosti i secesiji nekih prostora pokazuje da su u međunarodnom pravu često prisutni dvostruki aršini, kao što je to bio slučaj sa Sjevernim Kiprom, Bangladešom ali i drugim državama, poput Srbije, odnosno Kosova, te Krima i prostora Ukrajine.

Po mnogim autorima, međunarodno pravo traži poštovanje teritorijalnog integriteta država, jer je donet čitav niz Rezolucija Saveta bezbednosti kojima se jača pozicija matičnih država. Vidljivo je da se teritorijalni integritet želi upotrebiti kao pravni argument protiv secesije. Međutim, prema profesoru međunarodnog prava i članu Međunarodnog komiteta za pravo Žoržu Abi-Sabiju ovaj princip se odnosi na akcije koje uglavnom dolaze spolja, ali ne i na događanja u unutrašnjosti države. Žorž napominje, da se deklaracije o nezavisnosti Slovenije, Hrvatske, a potom i Bosne i Hercegovine, koje su jednostrano proglasile nezavisnost od SFRJ, uopšte ne spominju kao primeri. U slučaju Eritreje Ujedinjene nacije ne samo da nisu pokrenule pitanje teritorijalnog integriteta Etiopije, već su učestvovala u organizovanju referenduma o nezavisnosti. Isto tako, za slučaj BiH, Gruzije i Kosova međunarodna zajednica pozvala je suprostavljene strane na poštovanje teritorijalnog integriteta⁵⁴, ali to nije poštovano od separatista.

Profesori međunarodnog prava Džon Dagarad i David Raič govore o pojedinačnom i kolektivnom priznanju nezavisnosti novih država. Oni zaključuju da kolektivno priznanje može biti važan instrument u stvaranju država, ali i snažna opstrukcija za secesiju. Ovi profesori ističu drastičan primer priznavanja nezavisnosti Slovenije, Hrvatske, a kasnije Bosne i Hercegovine na međunarodnom nivou, čak i prijem u članstvo UN što je bilo suprotno stavu centralne jugoslovenske vlade, što prema ovim autorima tražilo novo definisanje stava o prihvatanju nezavisnosti pojedinih država. Sve to govori o nužnosti faktičke kontrole određene vlasti nad nekim prostorom i legaliteta vlasti u određenim entitetima koji su izraz demokratske volje građana kao osnovnih kriterija za secesiju.

Mnogi ugledni pravници međunarodnog prava ističu Kosovo kao test UN, prema bilo kojoj secesiji i prešedanom u tumačenju međunarodnog prava, što će imati uticaj na povećanje interesovanja za secesijom, što se pokazalo na Krimu, Ukrajini, Španiji, Škotskoj i drugim sredinama. Prihvatanjem politike pravljenja prešedana, svetska organizacija je stvorila osnovu za potencijalne konflikte, jer se sa jedne strane odrekla odbrane suvereniteta i teritorijalnog integriteta Srbije i sa druge strane preuzela upravljanje teritorijom koju se separatističke snage proglasile nezavisnim čime je sprečena reintegracija u matičnu državu.⁵⁵

---

⁵³ Žorž Abi-Saab „Cours general de droit International Public Recueil des Cours 1987, vol VII s.67.

⁵⁴ Zbornik - „Zaključci i secesiji“, autor Žorž Abi-Sabi, Institut za međunarodno pravo, Ženeva, 2005, s. 128 id.

⁵⁵ Koen s. 16

Danas smo suočeni sa različitim stavovima državnih i stručnih krugova oko prava i legitimnosti secesije Republike Srpske o čemu se u poslednje vreme vode rasprave, sučeljavaju različiti stavovi unutrašnjih političkih i međunarodnih krugova. Stiče se utisak da pojedinim zemljama u Svetu odgovara neizvesna situacija, pa neprekidno iniciraju promene Ustava BiH i unutarizaciju čime direktno podstiču političku stabilnost i nezadovoljstvo Republike Srpske svojom pozicijom u BiH. Zaboravlja se da je BiH suprotno međunarodnom pravu priznata secesija od države Jugoslavije, iako to nije mogla ostvariti zbog otpora nezavisnosti od strane jednog konstitutivnog naroda i nedekvatne kontrole na celom prostoru.

Dejtonska Bosna i Hercegovina je shodno Sporazumu konstituisana kao državna zajednica dva ustavno pravna entiteta (Republike Srpske i Federacije BiH) i tri konstitutivna naroda (Srba, Hrvata i Bošnjaka). Shodno međunarodnom pravu, kada se jedan narod suoči sa problemima obezbeđenja vlastitih interesa u zajedničkoj državi i oseti ugroženim može preduzeti secesiju.

Prednost Republike Srpske u secesiji, u odnosu na druge slučajeve, je u tome što ima jasno definisane granice i u slučaju secesije one ne narušavaju spoljne granice država u okruženju. Na prostoru Republike Srpske, većinski, živi srpski narod koji je pravnim aktima obezbedio puna prava i sloboda drugih naroda na tom prostoru. U skladu sa Dejtonskim sporazumom i Ustavom Republike Srpske na celom prostoru obezbeđena je funkcionalna zakonodavna, izvršna i sudska vlast uz visok stepen efikasnosti kontrolnih organa koji se brinu o sprovođenju Ustava i zakona na celoj teritoriji. Uz to, republička i lokalna vlast izabrana je na demokratskim izborima i legitimna čime se obezbeđuje funkcionalnost, potpuna sigurnost i zaštita ljudskih prava i prihvatanje savremenih demokratskih procesa.

Sa druge strane, institucije Bosne i Hercegovine nisu efikasne, niti imaju nadležnost na prostoru Republike Srpske. Za različite zajedničke organe i brojne institucije BiH godinama se izdvajaju ogromna sredstva za finansiranje a one su potpune neefikasne. Uz to, evidentan je neprekidan zahtev bošnjačkih lidera za unitorizacijom i ukidanjem Republike Srpske, što ima podršku nekih međunarodnih krugova, što uz snažno delovanje radikalnog islama na prostoru Federacije BiH, proizvodi stalna nestabilnost i tenzije koje dovode do odbijanje svih predloga Republike Srpske na izgradnji društva.

Aktuelni federalni sistemi u kontekstu organizacije i efikasne zaštite nacionalne posebnosti ne predstavljaju savršenstvo, ali je prihvatljivo rešenje. U skladu sa političkim gibanjima oni su izloženi konstantnoj evoluciji, te se njihovo legislativno uobličavanje nastavlja, prvenstveno paralelno sa daljim progresom demokratskih institucija i spoznaja novih mehanizama zaštite grupnih i individualnih prava.

Novi federalni sistemi koji imaju i multinacionalnu dimenziju, kao što je npr. sistem u Bosni i Hercegovini, u svakom slučaju moraju istraživati dostignuća aktuelnih i bivših ekvivalentnih sistema kako bi

inkorporirali kompatibilna rešenja u svoje institucije. Jasno je da je evolucija prema daljem razvoju demokratskih institucija zaštite individualnih prava krucijalna osnova razvoja federalističkih sistema. U tom kontekstu je pravo na nacionalne vrednosti je najesencijalnijih, te će sasvim izvesno i u narednom periodu biti ključni aspekt daljih mogućnosti unapređivanja kompleksnih državnih uređenja.

U Sarajevu se halucinacijama bošnjačkih lidera ukazuje da Republika Srpska nije država. Da je to „genocidna tvorevina“ koju treba ukinuti, te da „srpski entitet“ nema pravo sklapanja međunarodnih ugovora, što situaciju još više usložava. Izlaz iz takvog stanja može se naći procesom razdvajanja, stvaranjem prirodne nekompatibilnosti ili secesijom. Bosnu i Hercegovinu tvore dva entiteta i tri naroda i treba tražiti put zajedničkog rešavanja problema života ili suživota na miran i demokratski način.

Postoje dva puta za rešavanje bosansko-hercegovačke krize. Jedan put je da oba entiteta i tri naroda shvate da zajedništvo u ovakvom obliku, kako god ga zvali, više nema smisla, jer institucije BiH ne funkcionišu u korist svih građana, oseća se nacionalna i verska zapostavljenost drugačijih kao i stalne tenzije između političkih subjekata i institucija. Izlaz iz ove situacije treba tražiti u preuređenju Bosna i Hercegovine na konfederalnoj osnovi gde će se stvoriti prilika za federalizaciju entiteta u kojima će se obezbediti puna nacionalna prava. Drugi put rešavanja krize podrazumeva proces potpunog razdruživanja kojeg je potrebno regulisati određenim aktima. Prema stavovima teoretičara međunarodnog prava u slučaju da se ne obezbedi unutrašnje samoopredeljenje u obliku federacije-konfederacije Republika Srpska može započeti secesiju, što znači, da će se ona u određeno vreme pozvati na primere jurisprudencije pojedinih sudova gde su secesije uvažene kao „doktrine potpunog uspeha“.

Analize pokazuju da je secesija dosta složen i dinamičan proces koji traži ulaganje velikog napora svih političkih subjekata i institucija kako bi se obezbedila njena uspešnost i prihvatanje nezavisnosti od strane krugova međunarodne zajednice. Za uspešnu realizaciju secesije u osnovi potrebno je: Organizovati međunarodnu naučnu konferenciju na temu: Secesija Republike Srpske kao neotuđivo pravo naroda; Obezbediti punu podršku svih političkih subjekata na prostoru Republike Srpske za realizaciju procesa secesije; Na sednici Narodne skupštine Republike Srpske donijeti Zakon o referendumu u skladu sa savremenim demokratskom praksom u svetu; Organizovati razgovore sa svim političkim partijama u Bosni i Hercegovini i zatražiti njihovu podršku za nezavisnost; Obaviti široke konsultacije u Parlamentu i institucijama Bosne i Hercegovine oko mirnog razdruživanja; Provesti široku međunarodnu akciju na obezbeđenju podrške za konfederaciju ili nezavisnost u najznačajnijim državama sveta, posebno među stalnim članicama Saveta bezbednosti UN; Organizovati široku medijsku kampanju za referendum na prostoru Republike Srpske, dijaspore i pojedinim državama; Provesti referendum o nezavisnosti na prostoru Republike Srpske; Obezbediti

očuvanje političke stabilnosti institucija Republike Srpske i bezbednosti stanovništva na celom prostoru od delovanja različitih snaga kojima je interes izazivanje straha i neizvesnosti; Doneti Deklaraciju o nezavisnosti u Narodnoj skupštini Republike Srpske; Nastaviti intenzivne konsultacije sa državnim administracijama u svetu radi stvaranja podrške za priznavanje nezavisnosti Republike Srpske; Obezbediti punu bezbednost stanovništva i institucija na teritoriji Srpske i sprečiti bilo kakve oblike ugrožavanja; i obezbediti prilagođavanje zakonske regulative nezavisnosti i preuzimanje određenih nadležnosti koje su bile prenesene na nivo Bosne i Hercegovine.

Ruski geopolitičar i glavni urednik časopisa „Geopolitika“ Leonid Savin u intervju agenciji Srna kaže da posle Kosovskog predsedana postoji pravna mogućnost da Republika Srpska i Novorusija u Ukrajini, te mnoge druge regije u Evropi krenu putem secesije, odnosno preuređenja unutrašnjeg stanja kroz definisanje federalne pozicije, a, ako to ne, da poželjan rezultat onda prići procesu secesije i odvajanja od matične zemlje. To još jednom potvrđuje stav nekih drugih teoretičara koji rešenje za secesiju prvo traže u unutrašnjoj prekompoziciji stanja u određenoj zemlji, a kasnije opštoj secesiju u granicama države.

Secesiju treba posmatrati kao proces kaže profesor međunarodnog prava Antonelo Tankredi pri analizi zahteva međunarodnog prava i definisanja uticaja stranih faktora gde secesionističke vlasti trebaju definisati: 1) da nema direktnog stranog mešanja ili indirektno vojne podrške 2) da postoji saglasnost većine lokalnog stanovništva kroz izraženu volju na referendumu i 3) da se poštuje princip legitimnosti vlasti na celom prostoru, 4) da se obezbedi demokratski proces i javnost rada, uključujući funkcionalnost institucije. Ova pravila podrazumevaju i poštovanje teritorijalnih granica država kakve jesu u trenutku sticanja nezavisnosti.⁵⁶ Treba reći da je međunarodno pravo nema isti princip po pitanju secesije i da je na sceni kombinacija različitih uticaja, prvenstveno moćnih političkih centara, najčešće, kako to određenim snagama odgovara. To priznaje i Deklaracija o prijateljskim odnosima koja implicitno priznaje postojanje prava na jednostranu secesiju narodima unutar postojećih država, pod određenim uslovima u svrhu odbrane kolektivnog identiteta tog naroda i osnovnih individualnih prava njegovih pripadnika.

ZAKLJUČAK

Za secesiju je po međunarodnom pravu potrebna stalna populacija, određena teritorija i nezavisna vlast.⁵⁷ Ona predstavlja jednostran čin koji se najčešće događa bez saglasnosti matične države pa republika, autonomija ili oblast - regija koji se otcepljuje mora uspostaviti faktičku kontrolu naspram pretpostavke koja ide u prilog integritetu i pravo-

⁵⁶ Zbornik - Antonelo Tankredi, s. 128 id.

⁵⁷ C. De Visscher, Theories et realites en droit international cublic, Padone, Paris, 1970, s. 184.

snažnosti državne teritorije. Princip teritorijalnog integriteta zadržava međuvladin karakter, koji sprečava države da upotrebe silu protiv secesije ili mešanje u unutrašnje stvari drugih država. Međunarodno pravo ne zabranjuje narodima otcepljenje⁵⁸ i ono se oslanja na konačan uspeh secesije. Svedoci smo da su Škoti na nedavnom referendumu o nezavisnosti odbili secesiju, potvrđujući visok stepen demokratije i odlučnost da stanje menjaju u unutrašnjim granicama Engleske. Narod se konstituiše u državu ne zato što ima „pravo, već zato što poseduje volju i sredstava“⁵⁹.

Praksa pokazuje da su u većini slučajeva secesije pokrivena pravilima koja upravljaju sukcesijom država, bez obzira na pitanje da li se secesija odigrala u skladu sa međunarodnim pravom. Sa druge strane, član 6. Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore, iz 1978, član 3. Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na imovinu, arhive i dugove iz 1983. opisuje primene dve konvencije u odnosu na efekat koji imaju na član 3. Bečke konvencije o ugovornom pravu iz 1969. godine koji se ne bave toliko pitanjem secesije koliko sukcesijom između države prethodnice i novonastalih država tokom razgraničenja.

U slučaju Bosne i Hercegovine pravom na secesiju ostvaruje se pravo naroda na samoopredeljenje na unutrašnjem planu preuređenjem u konfederaciju, a ako ona bude onemogućena ili se nastavi politika unitarizacije, onda će u određenom trenutku to biti preinačeno u pravo na spoljašnje samoopredeljenje. Prava na samoopredeljenje, prema tumačenjima, ograničeno je pravom teritorijalnog integriteta država, ali su evidentni primeri nepoštovanja ovog principa. Obaveza poštovanja principa teritorijalnog integriteta, prema mišljenju uglednih pravnika, namenjena trećim državama a ne snagama koje su vezana za izvršenje ovog prava samoopredeljenja, koje mora biti realizovano unutar spoljnih granica postojeće države.

Radi uspešne secesije potrebno je u ustav ugraditi odredbe o referendumu i secesiji kao što je to imao Ustav SSSR i Ustav SFRJ iz 1974. godine. Pitanje referenduma teško će se ugraditi u ustav, što može dovesti do situacije koju opisuje profesor međunarodnog prava A. Pelet, poznati teoretičar secesionista kada kaže, da treba obezbediti dominaciju na međunarodno pravo koje se mora oslanjati na činjenice. Narod se konstituiše u državu ne zato što ima subjektivno „pravo“, već zato što poseduje volju i sredstva da secesiju sprovede u stvarnost.⁶⁰ Republika

---

⁵⁸ A. Pellet, “Quel avenir pour le droit des peuples adisposer d'eux-memes?”, u knjizi M. Rama Montaldo (urednik), „El derecho internacional en uti Mundo en Trasmformacion, Libet Amicorum l fonzenaj al profesor Eduardo Jimenez de Arechaga”, Montevideo: Fundacion de Cultura Unilersitaria, 1994, s. 264.

⁵⁹ A. Verdross, „Entstehung von Neustaaten, u knjizi K. Strup (urednik), „Worterbuch des Volkerrechts und der Diplomatie“, Lajpcig – Berlin, de Gruyter, 1924, s. 5.

⁶⁰ A. Pellet, “Quel avenir pour le droit des peuples adisposer d'eux-memes?”, Montevideo: Fundacion de Cultura Unilersitaria, 1994, s. 170.

Srpska ima volju i sredstva što podrazumeva zakonodavna, izvršna i sudska vlast na vlastitoj teritoriji. Olakšavajuća okolnost za Republiku Srpsku, je činjenica da pre Dejtona nije postojala ovakva BiH, odnosno postojale su Republika Srpska i Muslimansko-hrvatska federacija (prema Vašingtonskom sporazumu). Od njih je Dejtonskim sporazum dogovorena sadašnja Bosna i Hercegovina. Prema tome, u čin nastanka ovakve BiH ugrađena je mogućnost regularne secesije i odvajanja, jer su se Republika Srpska i Federacija BiH dobrovoljno opredelile za novi društveni ugovor.

Deklaracije o prijateljskim odnosima precizira: „Država kao subjekt međunarodnog prava treba da poseduje: a) stalnu populaciju, b) definisanu teritoriju, c) vladu, d) kapacitet da ulazi u odnose sa drugim državama. Ovo u osnovi znači suverenitet“⁶¹. Važno je istaći da međunarodno pravo niti zabranjuje niti dozvoljava secesiju, već priznaje rezultat *de facto* procesa koji može dovesti do rađanja novih država. Ovi fenomeni predstavljaju činjenično preuređenje vlasti i nisu isto što i korišćenje prava, koje postoji *a priori ili ante rem* (pre činjenice). Ovo govori da ne postoje norme koje ograničavaju pravo na nezavisnost bilo koje etničke, verske ili jezičke grupe. Prema tome, međunarodno pravo ne upravlja ni suštinom, niti proceduralnim aspektom secesije. Kada se jedanput ispune kriterijumi demokratske volje ljudi za nezavisnošću i obezbedi efikasna vlada koja obezbeđuje punu kontrolu nad teritorijom i stalnom populacijom, put za secesiju je otvoren. U tom smislu, realna je mogućnost secesije Republike Srpske, jer su zadovoljeni zahtevi međunarodnog prava koji regulišu ovu oblast. Na kraju neophodna je šira podrška međunarodnih krugova, a put priznavanja nezavisnosti biće dug i težak uz stalno praćenje i preduzimanje odgovarajućih mera.

Proizilazi da je secesija vezana za „narod“ i predstavlja pravo naroda na samoopredeljenje tj. pravo svakog naroda da bez spoljašnjeg uticaja, slobodno odredi svoj politički status i mesto vlastitog ispoljavanja. Proces vladavine prava o kojem se raspravlja, struktuisan je kroz zajedničku primenu tri pravila, koja se odnose na odgovorne vlasti secesionističkih grupa⁶²: Prvo, da se proizvede efekat „proceduralne“ legitimnosti što znači da se proces secesije odvija bez direktne ili indirektno vojne podrške stranih država. Međunarodno pravo se, u ovoj situaciji može primeniti samo kroz pravila zaštite ljudskih prava ili principa međunarodnog humanitarnog prava. Drugo, pokušaj secesije, odnosno otcepljenja mora biti zasnovano na pristanku većine lokalnog stanovništva, koje je kroz demokratski izražen plebiscit ili referendum izrazilo svoje opredeljenje za nezavisnošću. I treće, da se secesija odvija na određenoj teritoriji kojom se ne ugrožava suverenitet drugih susednih država, te spremnost novog entiteta da uspostavi dobru saradnju sa državama okruženja.

---

⁶¹ Videti, J Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 1997. s. 47-48.

⁶² Secesija, Zbornik - „Normativni proces u stvaranju država putem secesije“, autor Antonelo Tankredija, Institut za međunarodno pravo, Ženeva, 2005, s. 142.

SECESSION - EXPRESSION OF THE RIGHT OF PEOPLE TO SELF-DETERMINATION

Milovan Milutinović PhD, Zoran Kalinić PhD, Slobodan Radulj MA

Abstract: The history of human society is full of secession which processes caused major changes in the international system by changing the boundaries of the state and the overall international relations. According to the views of many theorists, secession is related to "the people" and is the right of people to self-determination, ie. the right of all people without outside interference, freely determine their political status and the form of their own expression. The practice shows that in certain periods secession has been differently approached and recognition of independent states, as well, and has been influenced, among other things, by the international environment and the interests of powerful states. The focus of this paper will be on contemporary social movements, the secession of the former Yugoslav republics and constitutional right of the Serbian people in Bosnia and Herzegovina to the internal or external secession. The article will talk about the possibility of secession in accordance to international law that regulates peaceful and democratic process of self-determination.

Keywords: *international law, self-determination, independence, secession, succession, Serbian people, Bosnia and Herzegovina*

LITERATURA

1. Avramov Smilja (1997): *Postherojski rat Zapada protiv Jugoslavije*, IDI Veternik, Veternik
2. B92. Vesti: Kosovo proglasilo nezavisnost, 17. februar 2008, 23.27 č
3. Bi Bi Si, SB UN bez saglasnosti o Kosovu, 19. februar 2008, 00.04 č
4. Bodanski Jozef (1995): *Ofanziva na Balkan*, Virdžinija, SAD, The international Statagic Studies Ashociation Bolz
5. Cloonan Denise Jeanne and Strine Michael James (1991): *Federalism and the Development of Language Policy: Preliminary Investigations*, Language Problems and Language Planning
6. Crawford J. (1997): *The Creation of States in International Law*, Oxsford, Oxsford University Press
7. *Deklaracion on Friendly Relatinon GS 2625 (XXV)* of 24. oktobar 1970
8. Dinstein Y. (1996): *Is There a Right do Secede*, ASIL, Proceedings 90
9. Guskova Jelena (2003): *Istorija jugoslovenske krize 1990-2000, knjiga 1. knjiga 2.*, IGAM, Beograd
10. Hartman Ralf (1999): *Česni mešetari – Nemačka spoljna politika i građanski rat u Jugoslaviji*, Prometej, Novi Sad
11. Higgins R. Frank, Pellet A., Shaw M., *Tomuschat Ch. (1992): L 'integrative territoriale du Quebec dans ll' hypothese de l'accession ala souvererainete*, Bibliotheque nationale, Exposee et studes, tom 1, Qvebec
12. Hillgruber C. (1998): *The Admission of New States to the International Community*, BIJL 9.
13. *Hronologija 1990–1995* (2002): Dokumentacioni centar RS, Banjaluka,
14. Koen G. Marselo (2002): *Creation d'Etats en droit international contemporain*, Bancaja, Euromediterranean Courses of International Law 6
15. Kohen M. (1998): *Le probleme des frontieres en se disolution et de seperation d'Etas: quelles alternatives*, inb Corten et. Al (urednici) „Demembrement d'Etats et detamitations territoriales“,
16. *Komparativna analiza federalističkih državnih sistema u Evropi i svijetu i mogućnosti inkorporiranja kompatibilnih federalističkih rješenja u sisteme Republike Srpske i Bosne i Hercegovine*, naučni projekat Ministarstva nauke i

- tehnologije RS (2009-2010), Nezavisni univerzitet Banja Luka, Institut za sociološka i politička istraživanja
- 17 Milutinović Milovan (2005): *Rat je počeo riječima – Bosna i Hercegovina devedesetih*, Nezavisni univerzitet, Banjaluka
- 18 *Mirovna konferencija o Jugoslaviji I*, ILM 31 (1992) s. 1494 - 7
- 19 *Mirovni sporazum iz Dejtona i Pariza* (ILM 35 (1996)
- 20 *Mišljenje* ILM 31 Arbitražne komisije za Jugoslaviju (1992), 1488-1526 i ILM 32 (1993).158
- 21 Murswiek D. (1995): *The Issue of a Right of 'Secession – Reconsidered*, Fiftieth Anniersarz of the United Nations, Recueil des Cours
- 22 Pavlović M. i Popović N. (1996): *Secesija u režiji velikih sila*, Institut za političke studije, Beograd
- 23 Pellet A. (1992): *Quel avenir le droit des peuples a dispored d'eux – memes?* u *Liber Amicorum Jimenez de Arecheg* Fondatione Cultura, Montevideo
- 24 Pellet A. (1994): *Quel avenir pour le droit des peuples adisposer d'eux-memes?*, u knjizi M. Rama Montaldo (urednik), "El derecho internacional en uti Mundo en Transformacion, Libet Amicorum I fonzenaj al profesor Eduvardo Jimenez de Arechaga", Montevideo: Fundacion de Cultura Unilersitaria
- 25 Pellet A. (1994): *Quel avenir pour le droit des peuples adisposer d'eux-memes?*, Montevideo: Fundacion de Cultura Unilersitaria
- 26 Petković, Ranko (1996): *Savet Evrope 1949-1995.*, Med. politika, Beograd
- 27 *Pravni leksikon*, (2006): Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- 28 Raič David (2002): *Stachood and Law of Selt Determination*, The Hague, Kluwer
- 29 *Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1160, 1199, 1244, 1315*
- 30 *Rezolucija Komiteta viših službenika KEBS-a o situaciji u Jugoslaviji*, Prag, 10. oktobar 1991.
- 31 *Rezolucija GS UN 54/183* 29. februara 2000
- 32 Burg S. L. (1983): *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia*, Political Decesion Making Sincle, Princeton NJ: Princelon University Press
- 33 Saab Abi Žorž (1987): *Cours general de droit International Public Recucil des Cours*., vol VII
- 34 Salmon J. (1972): *Naissance et Reconnaaissance du Bangladesh*, Multitudo legume ius unum, Inter Recht, Berlin
- 35 Stojanović A. Miodrag (2004): *Savremena država*, Fakultet političkih nauka Beograd
- 36 UN Doc. S/21169 (1991) Anne\VII. Nactr konvencije bio je pripremljen novembra 1991. godine
- 37 *Ustav Bosne i Hercegovine - četvrti Aneks Opšteg mirovnog sporazuma za BiH*, 1996.
- 38 Verdross A. (1924): *Entstehung von Neustaaten*, u knjizi K. Strup (urednik), „Worterbuch des Volkerrechts und der Diplomatie“, de Gruyter, Berlin
- 39 Vickcrs M. (1998): *Between Serb Al Albanian: A History of Kosovo*, New Yokr/London, Columbia University Press
- 40 Visscher De C. (1970): *Theories et realites en droit international cublic*, Padone, Paris
- 41 Zbornik radova (2005): *Secesija – perspektive međunarodnog prava*, Institut za međunarodno pravo, Ženeva
- 42 Zimmerman Andreas (2000): *Staatenachfolge in Vertrage zugleich ein Beitrag zu Moglichkeiten und Grenzen volkerrechtlicher Hooliijekoliott*, Springer, Berlin
- 43 http://www.slobodnaevropa.org/content/msp_hag_kraj_rasprava/1901124.html
mlwww.vikipedija/wiki/secesija